

A KMK Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztálya a könyvtáraktól beérkezett jelentések alapján 1968-ban is számbavette a könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatásokat. Kutatás-szervező munkája összesen 103 intézményt érintett. Ezek közül 36 könyvtár küldött nemleges választ, 20 közölte az 1967-ben befejezett kutatásokat, 31 intézmény jelentett folyamatban lévő kutatásokat, a többi könyvtár viszont nem válaszolt.

A BEFEJEZETT KUTATÁSOK ADATAI

Befejezett kutatást jelentett 20 könyvtár. A kutatási témák száma 63. A különféle könyvtártípusok részesedése a befejezett kutatásokban: országos tudományos és szakkönyvtárak 37, egyetemi könyvtárak 16, közművelődési könyvtárak 5, kisebb szakkönyvtárak 5 téma.

Tematikus csoportosításban: 1967-ben 14 könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti téma kutatása fejeződött be, közülük legjelentősebbnek a Csapodi Csaba által megjelentetett Bibliotheca Corvina tekinthető. A befejezett kutatások között nagy számmal szerepelnek a bibliográfiák, repertóriumok, katalógusok, adattárak, azaz különféle tájékoztató eszközök. Ezek egy része az egyes könyvtárak speciális állományrészeinek feltárását célozzák (pl. az MTA-ban folyó kutatások) más részük ajánló bibliográfia (pl. OPK tantárgyi bibliográfiái).

Akutális és hasznos összeállítás Pétervári Lászlónak a magyar könyvtárak és dokumentációs intézmények reprográfiai szolgáltatásairól készült munkája. Befejeződött a retrospektív magyar nemzeti bibliográfia Petrik-féle első ciklusának, bővített új kiadásának előkészítéséhez végzett anyaggyűjtés is.

Könyvtár- és tájékoztatástudomány-elméleti kérdésekkel több kutató foglalkozott és fejezte be munkáját az elmúlt években. Ezek közül kiemelnénk Rózsa György, Csúry István, Szentmihályi János és Károlyi Zsigmond munkásságát.

Az olvasók, olvasás, igénykutatási tematika kedvelt volt az előző évben is; ezek közül a téma újdonságánál és aktualitásánál fogva, figyelmet érdemel Szepesi Zoltánné "A Baranya megyei orvosok időmérlege", Déri Miklósné "Katalógushasználati igénykutatások" és "Igénykutatás módszertana" c. munkája. Az MM Könyvtárosztályának megbízásából Kováts Zoltánné és Károlyi Zsigmondné foglalkozott a pedagógusképzésben résztvevő hallgatók szakirodalmi ellátásának kérdésével, Kováts Zoltán pedig a kémikusok szakirodalmi igényeivel és ellátottságával.

A könyvtárgépesítési témában 2 kutató dolgozott, ugyancsak 2 tanulmány készült a mikrofilmek szabványosításáról és a szakirodalmi tájékoztatásban való felhasználásáról Tőkés László feldolgozásában. A feltárás problémáit vizsgálta 3 kutató. Végül 3 tanulmány foglalkozik a külföldi könyvtárügy egy-egy kérdésének

ismertetésével, - ezek között is jelentős Molnár Pál kutatása, mely a szocialista országok könyv- és könyvtártudományi koncepciójának összehasonlító vizsgálatával foglalkozott.

Az 1967-ben befejezett kutatások jelentős része tehát közvetve, vagy közvetlenül kapcsolódik a könyvtárügy ötéves irányelveiben megjelölt célkitűzésekhez. Hiányoznak azonban a hálózatfejlesztés kérdéseivel foglalkozó kutatások. A tanulmányok nagy többségét a kutatók publikálták, mások eredményeit (pl. Dériné) felhasználták a könyvtári munkában.

Igen nagy ezenkívül azoknak a könyvtár- és tájékoztatástudományi munkáknak a száma és jelentősége, melyek nem szerepelnek a bejelentett kutatások között. Gondoltunk itt az OKDT kiadásában megjelent, illetőleg megjelenő önálló művekre, vagy a különféle könyvtárak évkönyveiben /OSzK, BMEKK, EK, FSzEK/ és a szaksajtóban napvilágot látott kutatási eredményekre, tanulmányokra.

Végül meg kell emlékeznünk a KMK néhány olyan munkatervi feladatáról, melyek megkivánták a kutatómunkát, s amelyek eredményei publikussá váltak, vagy válnak a közeljövőben. Tanulmányok készültek a szemléltető propagandamódszerekről, a közművelődési könyvtárak funkciói és a könyvtári állomány összefüggéseiről. Elkészült az ajánló bibliográfiák ötéves terve, és folyamatban vannak az Uj Könyvek ötéves kumulációja tárgyszó-indexének munkálatai. Tanulmány készült a tudományos és szakkönyvtári hálózatok problematikájáról, a referenz-szolgálatról, a könyvtárügy műszaki fejlesztésének irányelveiről, a könyvtári normákról, a hazai könyvtárosok szakképzettségéről, a kézi lyukkártyák alkalmazásáról a szakirodalmi tájékoztatásban.

A FOLYAMATBAN LÉVŐ KUTATÁSOK ADATAI

Könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatás, illetőleg adaptálási kísérlet 31 munkahelyen folyik, nevezetesen 7 országos tudományos- és szakkönyvtárban, illetőleg tájékoztató intézetben; 8 egyetemi könyvtárban; 7 megyei könyvtárban; 3 városi könyvtárban. Ezenkívül kutatást jelentett a Tanítóképző Intézet Könyvtára, Sárospatak, az Országos Takarékpénztár Szakkönyvtára, a "Humán" Oltóanyag Intézet Könyvtára, az Építésügyi Tájékoztatási Központ, Budapest, továbbá az ELTE Könyvtártudományi Tanszék és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A kutatóhelyek közül MM főhatóságu 21, egyéb főhatósághoz tartozik 10. A 31 kutatóhelyről jelentett 191 kutatási témát 155 egyéni kutató és 8 munkaközösség gondozta.

Ha az egyes könyvtár típusok, ill. intézmények részvételét a kutatásban hosszabb távon vizsgáljuk, azt találjuk, hogy 1959-et véve kiindulópontul, az országos tudományos és szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak kutatásvállalása növekvő részvételi kedvről tanuskodik, míg az egyetemi könyvtáraknál és intézeti könyvtáraknál 1959-hez viszonyítottan csökkenés tapasztalható. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy 1965-höz viszonyítottan 1968-ra - a közművelődési könyvtárak kivételével - valamennyi könyvtár kategóriában növekedett a kutatásokat vállaló könyvtárak száma. (1)

(1) Az 1959-es és 1965-ös adatokat Fülöp Géza: "A Könyvtártudományi kutatás helyzete" (Könyvtári Figyelő 1965.5-6 sz. 423-450. p.) c. munkájából vettük át.

A 191 folyamatban lévő kutatásból 66 az 1968-ban induló kutatás, míg a témák 65,4 százalékának (számszerűleg 125) tanulmányozása már 1967-ben, vagy még régebben vette kezdetét.

Az 1968-ban folyamatban lévő kutatási témák tartalmi megoszlásáról a közölt jegyzék áttekintést nyújt.⁽²⁾ Ahhoz azonban, hogy nagyobb távlatában is vizsgálhassuk a kutatások alakulását, szükségesnek látszik az 1968-as témáknak az 1959-es osztályozási sémába történő beillesztése. 1959-ben 2 nagy csoportot képeztek a kutatási témákból, nevezetesen:

A/ Könyvtörténet és könyvtártörténet. Ez a következőket foglalja magában: Könyv- és könyvtártörténet általában, egyes könyvtárak, könyvtárhálózatok története, helyi könyv- és könyvtártörténet, történeti jellegű könyvtári állomány, bibliográfiák.

A másik nagy csoport:

B/ Könyvtárügy. Résztémái a következők: könyvtárügy általában, gyakorlati könyvtartan, dokumentáció, bibliográfia.

A fentiek előrebocsátásával a kutatási témák - a csoportbeosztásnak megfelelően - közel 10 éves távlatban, a következőképp alakulnak:

	1959	1965	1968
A/ Könyvtörténet, könyvtártörténet	60,8 %	37,2 %	47,8 %
B/ Könyvtárügy	39,2 %	62,8 %	52,2 %

1959 és 1968 között tehát csökkent ugyan az A/ kategóriába eső kutatások száma és növekedett a könyvtárügyi, bibliográfiai és dokumentációs témaválasztás. A táblázat azonban azt is jelzi, hogy 1965-höz viszonyítva megnövekedett a könyv- és könyvtártörténeti kutatások volumene, amelynek egyik magyarázata az lehet, hogy igen jelentős az A/ kategóriába sorolandó történeti tematikájú katalógusok, repertóriumok száma, továbbá, hogy az OSZK történetének feltárásával kapcsolatos kutatómunka számos résztémát ölel fel.

Nem közömbös annak megvizsgálása sem, hogy az 1966-ban kiadott új kutatási rendelet milyen irányban befolyásolta a könyvtárakban folyó kutatásokat. Tapasztalható-e jelentős változások például a könyvtárakban folyó könyvtártudományi és nem könyvtártudományi kutatások arányát illetően?

1966-ban az egy kutatóhelyre eső könyvtártudományi kutatások átlagszáma 3.2, 1967-ben 5, 1968-ban 6.1. Az egy kutatóhelyre eső nem könyvtártudományi kutatások átlagszáma 1966-ban 1.6, 1967-ben 3.2, 1968-ban szintén 3.2. Bár az így nyert kép megnyugtató, meg kell jegyeznünk, hogy az egyetemi könyvtárak kategóriájában már más arányok érvényesülnek; az 1968-ban jelentett könyvtártudományi kutatások száma 48, míg a nem-könyvtártudományiaké 46.

⁽²⁾ Az OMKDK kutatási témáit, kérésének megfelelően, nem közöljük.

Végül érdemes vizsgálat tárgyává tenni azt, hogy a könyvtártudományi kutató-sok globálisan hogyan oszlanak meg az MM főhatósága alá tartozó és egyéb főhatóságokhoz tartozó könyvtárak között, másrészt, hogy mely főbb témacsoportok kutatására összpontosulnak a különféle főhatóságokhoz tartozó könyvtárakban folyó kutatások.

Az elemzésnél kitűnt, hogy a kutatások zöme az MM főhatósága alá tartozó könyvtárakban koncentrálódik (191 témából 157), továbbá, hogy a történeti kérdések, a feltárás és a felhasználás témacsoportokban a legnagyobb a kutatások száma. E három témacsoport mind az MM főhatóságu, mind az egyéb főhatóságokhoz tartozó könyvtárakban a legnépszerűbb. (191 témából 67, 62, ill. 35). A történeti kérdések iránti érdeklődés immár hagyományosnak mondható. A feltárás témacsoportban azonban nemcsak a hagyományos és nem-hagyományos feltárási módokkal foglalkozó kutatások kaptak helyet, hanem ide csoportosítottuk a bibliográfiákat, repertóriumokat és katalógusokat is, ez utóbbiak száma a csoportban a legmagasabb. Megjegyzendő, hogy a nem-hagyományos feltárási módokkal, a feltárás gépesítésével foglalkozó témákat elsősorban a nem az MM főhatóságu könyvtárakban művelik. Ugyanakkor a felhasználás témacsoportba tartozó kutatások zöme az MM főhatóságu könyvtárakban folyik, éppúgy mint a könyvtár- és tájékoztatástudomány elméleti kérdései, a könyvtárpolitika és könyvtárigazgatás, valamint a könyvtáros személyére és az állományra vonatkozó kérdéskörök.

A KÖNYVTÁRAK MINT A KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK BÁZISAI

Bár a könyvtártudományi kutatást jelentő könyvtárak száma az utóbbi évben valamelyest emelkedett, ugyanígy a bejelentett kutatások száma is, - mégsem mondhatjuk még azt sem, hogy minden országos jellegű könyvtárban tervszerűen végeznek könyvtártudományi kutatómunkát. Példaként emlitenénk az OMgK-t, az Országgyűlési Könyvtárat vagy a Közgazdasági Egyetem Könyvtárát. Különösen aggasztó ez a jelenség, ha azt vesszük tekintetbe, hogy nagyobb könyvtáraink többsége hálózati központi vagy alközponti funkciót visel, s ebben a minőségében felelős a hálózati könyvtárak szakmai tevékenységének fejlesztéséért. Távolról sem állíthatjuk azonban, hogy valamennyi közművelődési, tudományos és szakkönyvtári hálózati központban módszertani munkára beosztott dolgozó végezne könyvtári vagy tájékoztatástudományi kutatómunkát. E téren határozott előrelépést jelentett a Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Munkabizottságának megalakítása, mert ez nemcsak a hálózati együttműködés gyakorlatát segítette elő, hanem a hálózatfejlesztés közös kérdéseinek közös vizsgálatát és feldolgozását is. A Munkabizottság eddig három kiadványt jelentetett meg, mindhárom a legközvetlenebbül kapcsolódik az irányelvekben megjelölt hálózatfejlesztési feladatokhoz.

Nem segíti elő viszont a könyvtártudományi kutatások fejlődését, a kutatók közötti szabad tapasztalatcserét, a kutatások eredményeinek kölcsönös hasznosítását az a tény, hogy a műszaki könyvtári hálózatba tartozó könyvtárak és tájékoztató intézmények nemcsak tartózkodnak a kutatások bejelentésétől, hanem, mint pl. az OMKDK egyenesen kéri az ott folyó "adaptálási kísérletek" titkosságának megőrzését. Ha ez a tendencia felerősödik, akkor számolni kell azzal, hogy kialakul egy "nyilvános" és egy "titkos" könyvtártudomány.

A KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK
A HELYI ÉS AZ ORSZÁGOS SZÜKSÉGLETEK MÉRLEGÉN

Az 1968-ban folyamatban lévő kutatások céljukat tekintve két csoportra bonthatók: részben helyi, részben országos szükségletek kielégítését kívánják elősegíteni. Mindkét csoportban találunk olyan kutatásokat, melyek eredményei közvetlenül hasznosíthatók. Ilyen például a készülő bibliográfiák, katalógusok, repertóriumok, a szakirodalomkutatás kézikönyvei stb.

A helyi jellegű kutatások egy másik jellegzetes csoportját azok a témák alkotják, amelyek egy adott könyvtárban jelentkező konkrét szükséglet, probléma gyakorlati megoldását keresik, vagy a könyvtári munka valamely területén szerzett tapasztalatokat, adatokat összegezik és elemzik, és ebből a továbbiakra nézve következtetéseket vonnak le.

Az előbbiekre konkrét példa a KSH Könyvtárában a statisztikai kiadványok legfontosabb adatsorainak dokumentációs rendszerének kialakítására végzett kísérletek és vizsgálatok, míg az utóbbi típusra Kovács Miklós és Papp István kutatási témája jellemző, akik a Somogyi Könyvtár tájékoztató munkájának módszereit és lehetőségeit kívánják elemezni.

Ezek a kutatások többségükben a könyvtári munka aktuális, gyakorlati kérdéseivel foglalkoznak és kapcsolatuk az irányelvekben foglaltakkal nem tagadható. Értéküket a helyi alkalmazáson, ill. felhasználáson túlmenően az fokozhatná, ha a különféle könyvtárakban, azonos témakörben végzett kutatási eredmények összehasonlító vizsgálatára, értékelésére, összegezésére mód lenne.

A könyvtárügy fejlesztése szempontjából azonban azok a kutatások a legnagyobb jelentőségűek, amelyek széles elméleti alapozással készülnek és eredményeik általános érvényűek. Ilyen jellegű kutatást igényelnek mindazok a kérdések, amelyeket az MM Könyvtárosztálya az irányelvekben az országos rendezést igénylő kérdések körébe sorol.

Az 1968-ban bejelentett kutatások között azonban e kérdések teljes problematikájára kiterjedő kutatási témák nem szerepelnek, inkább e kérdések egy-egy részletének vizsgálatára vállalkoznak a kutatók (ld. Balázs János, Csát, Tőkés László témáit.)

Emellett természetesen több olyan elméleti kutatás is folyamatban van, amely nem illeszthető be közvetlenül az irányelvek szabta tematikába (ld. Csüry István vagy Verbóczy Gyuláné kutatási témáit.)

Végül számos kutató foglalkozik könyv-, könyvtártörténeti, nyomdászattörténeti stb. kérdésekkel. Hogy ezek eredményei mennyire hasznosíthatók a könyvtárügy aktuális feladatainak megoldásában, a kutatási eredmények ismerete nélkül nem lehet megítélni.

JAVASLATOK A KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI
KUTATÓMUNKA TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRE

Bár a könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások statisztikai adatai mind a kutatómunka bázisául szolgáló könyvtárak, mind a kutatási témák számának gyarapodásáról tanuskodnak, a könyvtártudományi kutatások állami irányítása ennek ellenére továbbfejlesztésre szorul: 1/ a kutatások korszerűsítése, 2/ a kutatások hatékonyságának fokozása, 3/ a kutatások tervszerűsítése tekintetében.

Az első pont értelmében a kutatómunka feladata a könyvtári munka korszerű szemléletének kialakítása, elsősorban a megváltozott követelményekhez igazodó gyakorlati szellemi előkészítése lenne. Ezzel kapcsolatban különösen két szempontra hívjuk fel a figyelmet. Az egyik a számítógép és más gépi eljárások alkalmazása; ennek előkészítése 3-6 évet is igényel. A másik a könyvtárak gazdaságos működésének a problémája.

Mindez ma még nem érvényesül eléggé tervszerűen a könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások tematikai strukturájában.

A kutatások hatékonyságának fokozása érdekében célszerű volna, ha az MM Könyvtárosztálya a 158/1966 sz. utasítást kiegészítené. Ez az utasítás ugyanis az engedélyezés gondolatkeréből indul ki, hiányzik azonban belőle a kutatási eredmények hasznosításának előmozdítása. Kötelezni kellene a könyvtárakat annak jelentésére is, hogy miként hasznosították a befejezett kutatásokat: publikációval, intézeti vitával, alkalmazással stb.

A kutatások tervszerűségének fokozása a jelenlegi szervezetben, amely szinte teljes egészében az egyedi kutatókon és érdeklődésükön nyugszik - aligha lehetséges.

Célszerű lenne ezért a könyvtár- és tájékoztatásügy tervszerű fejlesztésében legfontosabb szerepet játszó feladatok kidolgozására a szellemi és anyagi erőket koncentrálni.

E célból elő kell segíteni a kutatócsoportok alakítását; ezekben való közreműködésre meg kell nyerni a témák legjobb hazai szakértőit - megfelelő tiszteletdíj felajánlásával.

A kutatások személyi és egyéb költségeinek fedezésére kívánatos egyesíteni mindazokat az anyagi eszközöket, amelyeket a különféle főhatóságok könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások támogatására szoktak fordítani. A közös alappal az MM, az MTA, az OMF, az MKE és a SzOT képviselőiből alakult bizottság gazdálkodna; hatáskörébe tartozna ezenfelül a kidolgozandó témák kijelölése, a munkacsoportok megbízása, a kutatási eredmények hazai és külföldi publikálásáról, fordítottásáról való gondoskodás.

A főhatóságoknak a kutatások támogatásában való együttműködése egyben megoldaná a különféle hálózatokba tartozó könyvtáraknak a kutatómunkába történő bekapcsolódását és a kutatási eredmények szabad hasznosításának kérdését is.

FREY Tamásné